

Česká zemědělská univerzita v Praze

Provozně ekonomická fakulta

Katedra psychologie

Bakalářská práce

Tatarská etnicita a důvody jazykové asimilace

Lira Faskutdinova

© 2012 ČZU v Praze

ČESKÁ ZEMĚDĚLSKÁ UNIVERZITA V PRAZE

Katedra psychologie
Provozně ekonomická fakulta

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Faskhutdinova Lira

Hospodářská a kulturní studia

Název práce

Tatarská etnicita a důvody jazykové asimilace

Anglický název

Ethnicity of Tatars and reasons of language assimilation

Cíle práce

Cílem práce je sledovat roli tatarského jazyka při vytváření tatarské národní identity.

Hlavní výzkumná otázka je:

Jaké jsou trendy v používání tatarštiny v Tatarstánu a v evropských zemích, kde Tataři tvoří národnostní menšinu?

Jaká je generační struktura tatarských mluvčích?

Metodika

Práce bude vycházet především z výsledků střednědobého terénního výzkumu a materiálů získaných při návštěvě Tatarstánu a evropských oblastí, kde tvoří Tataři národnostní menšinu. Důraz bude pokládán především na kvalitativní metody – rozhovory s respondenty více věkových skupin a doplňkově i dotazníků zaslaných a vyplněných přes internet. Kvalitativní údaje budou doplňovat a prohlubovat sekundární, především statistická data.

Harmonogram zpracování

červenec, srpen 2011 a 2012 – terénní výzkum v Tatarstánu, získávání údajů z dalších zemí, kde Tataři žijí jako etnická minorita.

do září 2012 – zpracování výsledků terénního výzkumu

říjen, listopad 2012 – konzultace, doplňování výsledků

prosinec 2012 – odevzdání první verze práce

leden 2013 – odevzdání finální verze práce

Rozsah textové části

cca 50 stran

Klíčová slova

Tataři, Tatarstán, Tataři jako národnostní menšina, etnicita, národní charakter, asimilace, jazyk

Doporučené zdroje informací

GOFFMAN, Erving. Stigma: poznámky k problému zvládnání narušené identity. Vyd. 1. Překlad Tomáš Prášek. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003, 167 s. Most (Sociologické nakladatelství), sv. 3. ISBN 80-864-2921-0.

GRANEY, Katherine E. Education Reform in Tatarstan and Bashkortostan: Sovereignty Projects in Post-Soviet Russia Europe-Asia Studies, Vol. 51, No. 4 (Jun., 1999), s. 611-632

KON, I. S. Sociologičeskaja psihologija: Izbrannie psihologičeskije trudy. Voronež: MODEK, 1999, ISBN 5-89395-106-9.

SARTORI, Giovanni. Pluralismus, multikulturalismus a přistěhovalci: esej o multietnické společnosti. 1. vyd. v čes. jaz. Překlad Karolína Křížová. Praha: Dokořán, 2005, 134 s. ISBN 80-736-3022-2.

SULTANBEKOV, B. Istorija Tatarstana: Izbrannie psihologičeskije trudy. Kazan': Tarikh, 2001, 544 s. ISBN 59-000-0468-6.

YEMELIANOVA, Galina M. Volga Tatars, Russians and the Russian State at the Turn of the Nineteenth Century: Relationships and Perceptions The Slavonic and East European Review, Vol. 77, No. 3 (Jul., 1999), s. 448-484.

Vedoucí práce

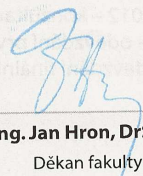
Kokaisl Petr, doc. Ing. PhDr., Ph.D.

Termín odevzdání

listopad 2012

PhDr. Pavla Rymešová, Ph.D.
Vedoucí katedry

prof. Ing. Jan Hron, DrSc., dr.h.c.
Děkan fakulty

V Praze dne 23.11.2012

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci "Tatarská etnicita a důvody jazykové asimilace" jsem vypracovala samostatně pod vedením vedoucího bakalářské práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu literatury na konci práce. Jako autorka uvedené bakalářské práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušila autorská práva třetích osob.

V Praze dne 30. 11. 2012

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala doc. Ing. PhDr. Petru Kokaislu, Ph.D. za jeho cenné rady a podporu při tvorbě na mé bakalářské práci. Dále bych ráda poděkovala všem respondentům za jejich ochotu a vstřícnost při rozhovoru a vyplňování dotazníků.

Tatarská etnicita a důvody jazykové asimilace

Ethnicity of Tatars and reasons of language assimilation

Souhrn

Tato bakalářská práce se zabývá etnickou identitou Tatarského národa a asimilací tatarského jazyka. V teoretické části jsou uvedeny základní pojmy: etnická identita, etnicita, asimilace, jazyková asimilace, diglosie. Na tyto pojmy jsou vázány jak kladné, tak i záporné interpretace. V dané situaci se jedná převážně o záporné, jelikož tatarský národ a jeho jazyk je ohrožen splynutím s ruským národem a ruským jazykem. V praktické části byla zkoumána problematika asimilace tatarského jazyka a národa. Výsledky byly získány pomocí standardizovaných i polostandardizovaných rozhovorů a dotazníků vyplněných přes internet. Výzkumu se účastnili Tataři žijící v Tatarstánu a evropských zemích jako např. v České republice, Německu, Lotyšsku a Estonsku.

Summary

This Bachelor thesis is about the ethnical identity of the Tatar nation and the assimilation of the Tatar language. In the theoretical part, there are only the basic meanings - ethnical identity, ethnicity, assimilation, language assimilation, diglossia. The interpretations for these meanings can be both, negative and positive. In this situation, mainly the negative, since Tatar nation and its language are close to getting blended with the Russian language and the nation. In the practical part, you can read about the assimilation of Tatars language and the nation. The results were gained thanks to standardised and half standardised conversations and questionnaires filled in on the internet. In the research, main participants were Tatars living in Tatarstan and European countries like Czech Republic, Germany, Latvia and Estonia.

Keywords: ethnical identity, ethnicity, assimilation, language assimilation, diglossia

Obsah

1.	Úvod.....	3
2.	Cíl práce	4
2.1.	Metodologie	4
3.	Literární rešerše.....	6
4.	Vlastní práce.....	7
4.1.	Etnická identita.....	7
4.2.	Etnická identita Tatarů	8
4.3.	Struktura etnických skupin Tatarů	9
4.4.	Tataři	10
4.5.	Vznik a formování tatarského národa	10
4.6.	Náboženství.....	12
4.7.	Etnonymum „Tatar“	12
5.	Jazyk.....	13
5.1.	Vztah jazyka a identity.....	14
5.2.	Myšlení a jazyk	15
5.3.	Tatarský jazyk	16
5.4.	Jazyková situace v Tatarstánu.....	17
5.5.	Jazyk a vzdělání	18
6.	Pojem asimilace a její význam.....	19
6.1.	Jazyková asimilace.....	20
6.2.	Tendence asimilace tatarského jazyka	21
6.3.	Role jazyka v rodině.....	23
7.	Praktická část	25
7.1.	Rozdělení informátorů	26
8.	Analýza výzkumu.....	27
8.1.	Úroveň znalosti tatarského jazyka	27
8.2.	Tatarský jazyk a každodennost	28
8.3.	Dominance jazyků.....	29
8.4.	Pojem asimilace	31
8.5.	Asimilace tatarského jazyka.....	31
8.6.	Jak zaujmout tatarskou mládež ke studiu mateřského jazyka a kultury?.....	32
9.	Zhodnocení výsledků	35
10.	Závěr	36
11.	Seznam použitých zdrojů	38
11.1.	Knižní publikace	38
11.2.	Internetové zdroje.....	39

1. Úvod

Tatarská národnost je v Evropě neobvyklá a nepříliš známá, a proto se tato bakalářská práce zaměří na přiblížení etnické identity Tatarů a historické milníky tatarského národa. Hlavním tématem bude tatarský jazyk, jehož problematika je aktuálním tématem v Tatarstánu i u tatarských diaspor žijících v cizích zemích. Jazyk je nejzákladnějším atributem pro charakteristiku národa a důležitým komunikačním prostředkem, jeho role je tedy podstatná v životě každého jedince. Aktuálním problémem tatarského jazyka je v současnosti to, že je nežádaný a nepotřebný pro tatarský národ, dokonce někdy slouží i bariérou. Proto vznikla otázka, zda je tatarština ohrožena asimilačním procesem a proč k tomuto dochází.

Existuje spousta legend a tatarských pohádek s postavami tatarského národa, a to jak kladnými, tak i zápornými. V dnešní době jsou však ve světě nejčastějšími a nejznámějšími asociacemi tatarský biftek a tatarská omáčka, které mimochodem nemají nic společného s tatarským národem. Také se mluví o Štramberských uších, které zůstaly jako památka na událost z roku 1421, kdy na Moravu vtrhli Tataři. Jako důkaz dobytí daného území posílali Tataři nasolené uřezané uši chánovi. V současnosti je tomu téměř 600 let a dodnes je tradicí péct sladké perníkové pečivo ve tvaru uší.

Jak již bylo výše uvedeno, nelze říci, že by v současném globalizovaném světě bylo větší povědomí o totožnosti Tatarů. Nejčastěji slyšíme o největších ruských městech, jako Moskva a Sankt-Petěrburg. Jen málo lidí si uvědomuje rozmanitost této země. Rusko obsahuje několik desítek republik¹, národů a dvakrát tolik jazyků. Největší republikou Ruské federace je právě Republika Tatarstán neboli Tatarská republika, jejímž prezidentem je Rustam Minnichanov². Hlavním městem je Kazaň, která má přibližně 1 116 000 obyvatel. Podle koncovky „tán“ bývá Tatarstán zařazován do skupiny asijských států jako např. Kazachstán, Uzbekistán, Kyrgyzstán. Geograficky se Tatarstán nachází na pomezí Evropy a Asie. Jedná se o euroasijský stát v rámci Ruska.

¹ Rusko je složeno z 83 subjektů, z toho 21 republik, 46 oblastí, 1 autonomní oblast a 4 autonomních okruhů.

² Druhý prezident republiky, od 25. 3. 2010. Prvním prezidentem byl Mintimer Šajmijev (1991-2010).

2. Cíl práce

Vzhledem k tomu, že tatarský národ je celosvětově rozšířen, srovnáme znalosti tatarštiny Tatarů na území Tatarstánu a tatarských diaspor v evropských zemích jako jsou Česká republika, Německo, Lotyšsko a Estonsko. Cílem praktické části této bakalářské práce je zjištění stupně znalosti tatarského jazyka u různých generací, sledování jeho role a uplatnění v každodenním životě. Zároveň si práce klade za cíl zjistit, na jaké úrovni jsou respondenti jednotlivých zemí schopni komunikovat mateřským jazykem, jaký jazyk je u nich preferovaný, který z nich používají v životních situacích nejčastěji, zda v tatarštině dochází k transformačním procesům a jestli je tatarský jazyk opravdu ohrožen asimilačním procesem.

Ve výzkumné části se budou řešit především důvody, kvůli kterým dochází k asimilaci tatarského jazyka. Důraz je kladen zejména na výchovu, smíšené manželství a na vzdělávací instituce. Budou se porovnávat názory a informace od vybraných respondentů různých věkových kategorií z jednotlivých zemí a odlišnost jejich preference z generačního hlediska.

Závěr praktické části se bude věnovat vztahu Tatarů k mateřskému jazyku v Tatarstánu a ve vybraných evropských zemích. Zároveň zde bude uvedeno, jak si představitelé tatarského národa představují budoucnost svého jazyka a jaká jsou východiska dané problematiky. Vyvstane zde i otázka, zda má tatarština šanci dosáhnout hlavního postavení mezi používanými jazyky v životě Tatarů a pokud ano, jak ho docílit.

2.1. Metodologie

Na základě kvalitativního výzkumu jsou prováděny standardizované a polostandardizované rozhovory. Díky této nenumerické metodě jsou získávány informace potřebné k porozumění daného tématu, proto je nelze snadno kvantifikovat (např. oproti výzkumu kvantitativnímu, který testuje předem dané hypotézy a vzorkem je celá populace). Výsledné údaje kvantitativního výzkumu lze vyjádřit statisticky, ve formě grafů nebo tabulek.

Mezi výhody kvalitativních metod patří, hloubkový charakter zkoumání, podrobný popis daného problému a získání maximálního množství informací o vybraném vzorku osob. Díky hloubkovému procesu máme větší šanci porozumět určité problematice. Nevýhodami jsou příliš rozsáhlé odpovědi, které jsou z časového hlediska náročnější na zpracování a složitější na dedukci výsledků.

Rozlišují se tři hlavní typy rozhovorů. Standardizované, které mají danou pevnou strukturu a pořadí jasně formulovaných otázek. Nestandardizované jsou naopak méně striktní po formální stránce a je dané pouze téma rozhovoru, nikoli přesné znění otázek. A nejoblíbenějším, třetím typem jsou polostandardizované rozhovory, tzn. kombinace dvou výše uvedených typů, kde předem stanovené otázky mohou být rozvinuty dál. Je zde dán volnější prostor pro odpovědi respondenta. Další výhodou polostandardizovaného rozhovoru je příjemnější a lehčí atmosféra s tázanou osobou. Rozhovor bývá v takovém případě často přátelštější a důvěrnější. Samozřejmě existují i témata, která jsou pro někoho tabu, a proto je důležité soustředit se na vhodný výběr otázek.

Pro získání informací od respondentů byl pokládán důraz především na kvalitativní metody. S informátory byly sjednané schůzky a prováděny standardizované a polostandardizované rozhovory. Při rozhovoru byly kladené předem vypracované otázky, z nichž některé byly rozváděny hlouběji. Na některé naopak nedošla řada. Respondentům byly kladené stejné či podobné otázky nezávisle na jejich věku, povolání a zemi, kde momentálně pobývají, tak aby bylo možné výsledky porovnat. Doplnující informace byly získány pomocí dotazníků zaslaných a vyplněných přes internet.

Průzkum byl prováděn ve spolupráci s respondenty tatarského původu žijícími v České republice, Estonsku, Lotyšsku, Německu a Tatarské republice. Zvolení jedinci byli různého věku (v rozmezí 15 až 60 let) a povolání. Různorodost respondentů lze doložit širokým zastoupením profesí: žurnalisti, manažeři, psychologové, logistici, zubaři, studenti středních a vysokých škol různých oborů. Bylo zkoumáno, jak si představitelé tatarského národa představují budoucnost tatarského jazyka a jestli je hodnota jazyka mezi jednotlivými generacemi odlišná.

3. Literární rešerše

Etnická identita je předmětem mnoha výzkumů, které dokazují významnost určitého národa. Může být definována jako schopnost sebeidentifikace. Etnická identita je založená na charakteristických jazykových rysech, rasové identitě, zvyklostech a kulturních tradicích národa. V díle L. Šatavy, *Jazyk a identita etnických menšin: možnosti zachování a revitalizace*, jsou podrobně rozebírané problematiky týkající se jazykových menšin, tendencí jejich zachování a oživení jazyka takových menšin. Daný literární zdroj posloužil jako podklad pro první část bakalářské práce, zabývající se etnickou identitou národa, tak i pro druhou část zaměřenou na rozbor asimilace jazyka. Autor J. Průcha se v knize *Interkulturní komunikace* zaměřuje na jazyky a jejich funkci ve společnosti, užití či neužití jazyků, problémy existující při komunikaci v různých jazycích a na jejich příčiny.

Informace o formování národů, problematice nedominantních etnických menšin a hlavně o jazykovém hledisku byly čerpány od autora M. Řezníka z díla *Formování moderního národa*. V teoretické části se bakalářské práce opírala o podrobné rozborů konceptů utváření národů, jejich kultur, identity a jazykových požadavků z díla M. Hrocha, *Národy nejsou dílem náhody*. V knize jsou uváděny různé etapy, názory na národ v 19. století, jeho pojetí ve 20. století, modernizace, o etnické mnohotvárnosti.

Jak je známo, historické údaje každého národa jsou rozsáhlé a jsou představované čtenářům z různých pohledů. Pro souhrnný přehled o historii Tatarů, rozvoji jejich kultury, tradicích a také jazyku byla v dané bakalářské práci využita kniha v ruském jazyce *Tatary* od autorů R. Urazmanova a S. Češka a dílo *Istorija Tatarstana*, též v ruském jazyce, od B. Sultanbėkova.

4. Vlastní práce

4.1. Etnická identita

Vezmeme-li v úvahu sociální procesy a podíváme-li se na ně z pohledu národní vztahy, hned se dostaneme do kontaktu s pojmy etnicita, etnická identita, etnická menšina, etnický jazyk atd., kterým se daná bakalářská práce bude věnovat.

Předtím, než se začneme zabývat přímo definicí etnické identity, přiblížíme sám pojem *identita* (totožnost). Může být osobní, profesní, náboženská, genderová, sociální, národní, kolektivní. V praxi se nesetkáme se samotnou „identitou“ často, vždy je v kontextu s jiným pojmem. Tedy identita vzniká v souladu se vztahem a projevuje se v případech, kdy existuje protiklad.

Etnická identita vychází z definic etnicity, která charakterizuje vlastnosti určité etnické skupiny. Proto bývá často vázaná s teoriemi etnicity, primordialismu a konstruktivismu. Z pohledu primordialismu je etnicita zkoumána jako objektivní vlastnost, tedy prvotní charakteristika člověka. To, s čím se rodí a to, co si nemůže vybrat. Protikladem je teorie konstruktivismu, odmítající biologický charakter etnicity. Podle ní je etnicita konstruktem lidí, který se neustále formuje a přetváří, je výsledkem sociálních faktorů.³

Jednou z mnoha definic etnické identity je snaha o zachování své národní jedinečnosti. Zachování toho, čím se určitý národ odlišuje od jiného. Je to individuální identifikace, subjektivní vnímání jednotlivými členy. Jde převážně o tradice, jazyk, kulturu, náboženství a mentalitu. „...*Takto utvářená kolektivní identita bývá většinou záležitostí podvědomé samozřejmosti a často bývá nejen nereflktovaná, ale i nepojmenovaná a nepopsaná: teprve tam, kde se příslušníci různých skupin, nositele různě utvářených identit dostávají do vzájemného kontaktu, uvědomují si svou odlišnost. Na základě toho se ze specifických, odlišných vlastností jedné skupiny, jimiž se liší od druhé, stává její svébytnost, projev její vlastní totožnosti, díky němuž se odlišuje od jiných, posiluje a 'uvědomuje si sebe samu'.*“⁴ Totožnost, určité etnické skupiny je, že se

³ KARA-MURZA, S., *Demontazh naroda*, s. 68

⁴ ŘEZNÍK, M., *Formování moderního národa: Evropské „dlouhé“ 19. Století*, s. 30

vymezuje vůči cizímu národu. „Oni“ nejsou „my“ a „my“ nejsme „oni“. Rozdíl mezi vlastní skupinou a cizí, se navzájem doplňují a podmiňují a veškerý svůj význam čerpají právě ze své protichůdnosti. Po druhé světové válce postoje národních identit kvůli globalizaci výrazně zesláby. Bylo to způsobené oslabením role hranic, a to nejenom státních a národních, ale i ekonomických, informačních a dopravních.⁵

Podle E. Goffmanna, který píše ve svém díle *Stigma*: „...všichni mluvíme z pohledu nějaké skupiny. Situace stigmatizovaného je zvláštní v tom, že mu společnost tvrdí, že je příslušníkem širší skupiny, tedy normální lidskou bytostí, ale že je do jisté míry 'jiný' a že by bylo pošetilé tento rozdíl popírat. Sama tato odlišnost se přirozeně odvozuje od společnosti, neboť dříve než rozdíl může začít něco zaznamenávat, musí jej obvykle společnost jako celek kolektivně konceptualizovat.“⁶

Je také důležité si uvědomit, že etnická identita je individuální záležitostí. I když se jedná se o roli v určité skupině, jedinec sám rozhoduje, zda si ji nechá, změní, přijme či odmítne.

4.2. **Etnická identita Tatarů**

Etnosociální procesy se u moderních Tatarů vyvíjí v souladu s celosvětovými trendy, které jsou na jedné straně charakteristické integračním zaměřením, aktivací kontaktů mezi etniky, a na straně druhé zvýšením etnického vědomí a touhou po národní identitě. To, v jaké míře se dané trendy kombinují, závisí na konkrétních okolnostech etnické společnosti, v první řadě na sociálních, politických a demografických faktorech. S nimi jsou spojené trendy etnického rozvoje, etnických zájmů lidí, jejich etnické mobilizace, vědomí a projevu etnické identity.

Z evropského pohledu Tatary můžeme přirovnat k tak velké skupině jako jsou Slované. Významnou roli zahráli Tataři ve Střední Asii, kam přinesli vzdělanost a posílení islámu. Tatarské diaspory v regionu, který byl dříve znám jako Turkestán, byly široce známé. Tito Tataři se výrazně podíleli ve vzdělávání zejména u Kyrgyzů.

⁵ ŘEZNÍK, M., *Formování moderního národa: Evropské „dlouhé“ 19. Století*, s. 30

⁶ GOFFMAN, E., *Stigma: poznámky k problému zvládnutí narušené identity*, s. 143

Vzhledem k tomu, že byli gramotní a ovládali arabskou abecedu, byli mnohdy žádáni o provádění náboženských rituálů a obřadů. Postupně se stávali široce známými a nezdědka získávali titul mulláh⁷. Mnozí tatarští mulláhové putovali a často se jimi stávali za nepříznivých okolností. Většinou to byli uprchlíci z armád nebo byli pronásledováni ze soudních příčin v Rusku, často se usazovali v Kyrgyzstánu. Tam měli tatarští učitelé významné postavení, jejich nerovnoměrné zastoupení ve vzdělávacích střediscích v Kyrgyzstánu trvalo dokonce i po připojení Střední Asie k Sovětskému svazu⁸. Například v prvních letech sovětské moci byli téměř všichni učitelé v dívčích školách v tomto regionu Tataři. Bylo to způsobeno vyšší úrovní gramotnosti místních Tatarů.⁹

4.3. **Struktura etnických skupin Tatarů**

Etnická společnost Tatarů má složitou vnitřní strukturu, která ještě dnes není plně zanalyzovaná. Takovou situaci lze vysvětlit několika příčinami. Je známo, že v Rusku a v západní Evropě po dlouhou dobu byly za „Tatary“ označovány téměř všechny turkické národy.

Již v předrevolučním období¹⁰ panovaly představy o existenci několika etno-regionálních skupin Tatarů (povolžské, sibiřské, astrachánské, krymské, litevské, budžagské). Tato klasifikace vznikala na základě geografické diferenciacie tatarské etnické společnosti. Byla a ještě dnes je tendence pozorovat většinu těchto skupin jako jednotlivé etnické skupiny. Například krymští Tataři, kteří se dělili ještě na další tři etnika, sami sebe vždy považovali za odlišné etnikum se samostatným jazykem a kulturní výjimečností. To samé platí i pro sibiřské skupiny, které jsou většinou vyčleňovány jako samostatné etnikum.¹¹

⁷ Mulláh - v islámu nábožensky vzdělaný muž

⁸ Od roku 1925 byly postupně připojované země Střední Asie, roku 1936 se stal sovětskou svazovou republikou i Kyrgyzstán

⁹ *Vatanyam: Tatory Kirgizii* [online]. [cit. 2012-11-24]. Dostupné z: http://www.vatanyam.ru/?an=vs107_mp3

¹⁰ Období revoluce 1905-1907

¹¹ URAZMANOVA, R., ČEŠKO S., *Tatary: možnosti zachování a revitalizace*, s. 11

Dle stupně etnické struktury jádra tatarského národa lze rozčlenit největší skupinu volgo-uralských Tatarů. Jedná se o tři subetnika: kazaňské Tatary, Mišary a kasimovské Tatary. Tyto subetnické společnosti mají i své jazykové výrazy: západním dialektem hovoří Mišaři, středním kazaňští Tataři. Složitější je to s kasimovskými Tatary, jejichž kultura má společné prvky jak s Mišary, tak i s kazaňskými Tatary a nářečí zaujímá přechodnou pozici mezi dvěma výše uvedenými dialekty.

4.4. **Tataři**

Hned po Rusech jsou Tataři (tatarsky: Tatarlar) druhým největším národem Ruska co do počtu obyvatel. Žijí nejen v Tatarské Republice, ale i v různých oblastech Ruské Federace (Baškortostánu, Krymu, Sibíři, atd.). Hlavním městem a kulturním střediskem je Kazaň, která je už dnes z hlediska rozvoje přirovnávána k Moskvě. Dalšími významnými městy jsou Naběřžnyje Čelny, Nižněkamsk, Jelabuga. Kromě Ruské federace Tataři obývají země bývalého Sovětského svazu, jako Kazachstán, Uzbekistán, Kyrgyzstán, Turkmenistán, Baltské země a také Čínu, Indii, Austrálii, Ameriku, Brazílii. Obyvatelstvo Tatarské republiky tvoří zejména Tataři, druhou pozici zaujímají Rusové, dále Baškirové, Čuvaši, atd. I když je tatarština jedním z úředních jazyků Tatarské republiky, převládá zde ruština, která má postavení druhého oficiálního jazyka.

4.5. **Vznik a formování tatarského národa**

Protože se předci Tatarů se neustále přemísťovali, jejich historie je velmi rozsáhlá. V této práci tedy bude pomínut podrobný výklad historie a naopak budou vyzdvihnuty nejvýznamnější a nejvýraznější momenty tatarského národa jako například Kazaňský chanát, dobytí Mongolskem a tatarský národ za vlády Ivana Hrozného.

Při stěhování Hunů z Východu na Západ byly postupně vyháněny místní národy z jimi obývaných míst. Mezi nimi byli i Bulhaři, tedy předci Tatarů. V polovině 5. století se Hunská říše rozpadla a na jejím území vznikl nový útvar,

nazývaný Velké Bulharsko¹². Tento „stát“ brzy zanikl a jeho kočovné kmeny se rozdělily na dvě skupiny. Jedna část kočovníků se usadila v jihovýchodní Evropě na území dnešního Bulharska. Druhá část se společně s chazarskými a alanskými kmeny usadila na území dnešního Tatarstánu, kde byl na přelomu 9. a 10. století vybudován nový bulharský stát Volžsko-kamské Bulharsko. Tento státní útvar se díky obchodním stykům s okolním světem (Evropa, Střední Asie, Čína) brzy stal velmocí.¹³

Mongolský vpád roku 1236 přinesl mocnosti velký úpadek. Volžští Bulhaři (předci Tatarů) ztratili svoji státnost a byli zapojeni mongolským Batu-chánem¹⁴ do státního útvaru zvaného Zlatá Horda, který se v 15. století rozpadl na menší chanáty¹⁵. Následně začala vznikat různá tatarská subetnika, na která se tatarský národ dělí dodnes.¹⁶

Období Kazaňského chanátu¹⁷ bylo velmi pestrým a významným obdobím v historii tatarského národa. Všechna odvětví hospodářství, materiální i duchovní kultura obyvatel procházely rozvojem. Hlavní město země Kazaň, které bylo založeno už v 11. století, se v tomto období řadilo mezi největší města Evropy. Kazaň byla vojenskou mocností a obchodním centrem.¹⁸

Roku 1522 byla Kazaň dobyta vojsky Ivana Hrozného¹⁹, která město zničila takovým způsobem, že tím zapříčinila zánik Kazaňského chánství. Kazaň se takto plně dostala pod nadvládu ruské velmoci, ze které se už nevymanila. Od tohoto mezníku bývá tatarská historie spojovaná s ruskou. Ke konci 17. století byla tatarská kultura již zcela součástí ekonomického, politického a kulturního života ruské velmoci.

¹² Netýká se Bulharska, které známe dnes.

¹³ URAZMANOVA, R., ČEŠKO S., *Tatary: možnosti zachování a revitalizace*, s. 55

¹⁴ Chán- je turkické označení pro vládce

¹⁵ Chanát- označení státního útvarů

¹⁶ SULTANBEKOV, B. *Istorija Tatarstana*, s. 56

¹⁷ Období Kazaňského chanátu 1445-1556

¹⁸ SULTANBEKOV, B. *Istorija Tatarstana*, s. 81

¹⁹ Doba vlády Ivana Hrozného (1530 – 1584)

4.6. Náboženství

Většina Tatarů vyznává Islám. Islám jako náboženství vznikl v 7. století našeho letopočtu. V 8. století ho jako své náboženství přijali předci Tatarů, až se Islám postupně rozšířil po celém území Volžského Bulharska. Kromě upevnění státu přispěl Islám k rozvoji měst, obchodu a řemeslnictví. Navíc byly navázány diplomatické vztahy s dalšími muslimskými zeměmi, které byly v této době nejvyspělejší.

Ovšem ne všichni Tataři jsou muslimové. Menšina vyznává pravoslaví, což bylo způsobeno násilným křtěním utlačovaného tatarského obyvatelstva za účelem sjednocení do jednoho jediného ruského národa. Poté, co se Ivan Hrozný zmocnil Kazaně roku 1552, byla provedená krvavá čistka muslimského obyvatelstva, byly zbourány všechny mešity ve městě a muslimové byli násilně nuceni přijmout pravoslaví. Nechat se pokřtít, nebo zemřít, takový byl výběr. Dodnes se někteří jedinci tatarského národa nechávají pokřtít, nazývají se Krjašeni a dělí se na Tatary krjašeny, nagajbaki, sibiřské krjašeny, čulymské Tatary, pravoslavné kasimovské Tatary, abakanské a černěvyje.

4.7. Etnonymum „Tatar“

Etnonymum „Tatar“ bylo nejspíše odvozeno od mongolského kmene Ta-Ta z 5. století, který se podílel na formulování Čingischánovy Mongolské říše. Existují však také údaje o tom, že z roku 732 byl nalezen nadpis „otuz-tatar“ (30 tatarů) na pomníku, který byl zřízen na počest státníka Druhého Turkického kaganátu²⁰ Kul'tegina²¹. Na pomníku byly údaje o politické historii Střední Asie na pomezí 6. - 8. století. V rámci Ruské říše bylo slovo „Tataři“ po staletí užíváno pro označení všech muslimských národů²².

Z výše uvedeného výkladu vyplývá, že etnonymum „Tatar“ nemělo jenom sociální význam, ale i vojenský, politický, ekonomický a náboženský.

²⁰ Chánství

²¹ Tegin- turkický titul, který se přiděluje ke jménu mladšímu muži chánské rodiny

²² SULTANBEKOV, B. *Istorija Tatarstana*, s. 56

Původně měly všechny skupiny Tatarů i svoje lokální etnonymy: u Povolžsko-přiuurských Tatarů se jednalo o označení moselman, kazanly, mišer atd., u astrachaňských nugaj, jurt tatarlary atd., u litevských Tatarů moslim, lipka atd.²³

Dnes se etnonymum „Tatar“ používá celonárodně pro označení všech etnických skupin Tatarů, tedy Povolžských Tatarů, Sibiřských Tatarů (v tatarštině: Seber tatarlary) a Krymských Tatarů (v tatarštině: Kyrym tatarlary, Kyrymlar).

5. Jazyk

Jazyk je základním nástrojem komunikace, usnadňujícím interakci mezi lidmi, a nástrojem sociálního rozvoje. Na druhé straně je jazyk i symbolem etnické a kulturní identity, reálným a klíčovým nositelem určité kultury, jeho dědictví a tradic. Je duchem národa, který odráží procesy probíhající ve společnosti. Pro jednotlivce jazyk není pouze nástrojem komunikace, ale charakteristickým symbolem, který jej spojuje s etnickou skupinou, poskytující mu pocit příslušnosti ke kulturní a etnické identitě.²⁴

Bez pochybnosti můžeme tvrdit, že mateřský jazyk je nejsilnějším faktorem, který ovlivňuje etnickou identitu a jeho formování. Vztah mezi jazykem a etnickou skupinou je historicky nejstarší, přirozený a udržitelný. Jazyk se obvykle tvoří a rozvíjí v rámci určité etnické skupiny a území. Jeho jedinečnost hraje roli nosného prvku kultury.²⁵ Často také nabývá záporných hodnot, kdy je pro jednotlivce či národ nejen prostředkem komunikace, ale také bariérou.

V mnohonárodnostním a různorodém Rusku se stále rozvíjí vztah mezi národy v oblasti ekonomiky, kultury a politiky, pozoruje se další sblížení národů a národnosti, posílení kontaktů mezi nimi. Nevyhnutelnost přímé komunikace mezi představiteli vícejazyčných národů intenzivně roste, s tím se však mění i povaha komunikace mezi různojazyčnými národy. V těchto regionech, kde panuje

²³ URAZMANOVA, R., ČEŠKO S., *Tatary: možnosti zachování a revitalizace*, s. 42

²⁴ KARA-MURZA, S., *Demontazh naroda*, s. 201

²⁵ OLCOTT, M., SEMENOV, I., *Jazyk i etnicheskij konflikt*, s. 6

dvojjazyčnosti na státní úrovni, musí představitel každého národa ovládat nejenom svůj národní jazyk, ale i ruštinu.

Druhým jazykem se označuje jakýkoli jazyk, jenž je na určitém teritoriu používán ke komunikaci vedle hlavního, respektive většinového jazyka. V Tatarstánu je národním, avšak „druhým jazykem“ tatarština, protože se používá méně než další oficiální jazyk:ruština.

„Každý jazyk je důležitý a zajímavý a je hoden studia a popisu. Avšak musíme být realisty - neexistuje žádný způsob, jak by bylo možno shromáždit kvalitní materiály ode všech těchto jazyků dříve, než se jimi přestane hovořit. Musí být stanoveny priority. Domnívám se, že bychom měli usilovat o sběr informací o jazycích z každé jazykové rodiny a z každé větve každé rodiny. ...

... Řada jazyků je odsouzena k zániku, ale mnohé mohou být zachráněny před vyhynutím, pokud budou učiněna adekvátní opatření. Je třeba povzbuzovat pospolitost, aby pociťovala hrdost na vlastní jazyk a aby se v ní vytvářelo pozitivní přání přenést jej na další generace. ...

... V otázce zachování jazyka je třeba poskytovat pomoc tam, kde je třeba (dokonce i v případě, že o ni v tuto chvíli nikdo nežádá), ne pouze tam, kde o ni žádají (neboť v mnoha takovýchto případech je již opravdu na cokoliv pozdě).“²⁶

5.1. Vztah jazyka a identity

Etnická identita se skládá z několika komponent jako je náboženství, jednotnost kultury a její původ, území, tradice, způsoby myšlení a chování. Ale jako nejvýznamnější z nich je představován jazyk. Ve větší míře jazyk působí jako „symbol“ k určení státní příslušnosti a jako pilíř národní identity.²⁷ Pokud je jazyk živý, žije i příslušná etnická skupina.

²⁶ Dixon in ŠATAVA, Leoš. *Jazyk a identita etnických menšin: možnosti zachování a revitalizace*, str. 53

²⁷ OLCOTT, M., SEMENOV, I., *Jazyk i étničeskij konflikt*, s. 138

Jazyk současně i konsoliduje zástupce jedné etnické skupiny a představuje se jako ukazatel jejich vnějších odlišností od těch „ostatních“. Odlišnost od „ostatních“ vede k uvědomění si vlastní jedinečnosti. Jazyk zaujímá dominantní postavení ve struktuře etnické identity jako nejdůležitější etnický ukazatel.

Ve vědomí lidí automaticky vzniká vztah konkrétního jazyka s konkrétním národem, vznikají tak přímé asociace mezi těmito pojmy. Nicméně to může být skutečné (přímé) užívání jazyka, tzv. jeho použití v každodenním životě všemi členy etnické skupiny, tak i jeho symbolická funkce jako představení a uvědomění si příbuzenství a jednotnosti s určitou skupinou skrze jazyk. Na to poukazuje i významný antropolog G. De Vos²⁸, který nám znovu připomíná důležitost jazyka v etnické společnosti a na druhou stranu píše, že jde o symbolický význam, kdy představitel nemusí vůbec ovládat mateřský jazyk, ale přesto ho považuje za mateřský. *„Nejsou ani pochyby, že jazyk je hlavním rysem charakterizujícím konkrétní etnickou identitu. Ale etnicita je více spojena se symbolickým významem určitého jazyka, nikoli jeho faktickým užitím všemi členy skupiny.“* Takovým způsobem vyzdvihovaný jazyk se může přetvořit do „národního mýtu“, kdy o něm budou lidé pouze mluvit, nikoliv jej aktivně používat a komunikovat skrze něj.

Znalosti kultury své etnické skupiny se obvykle nabývají v rodině. Instituce rodiny je primárním a zásadním pro socializaci každého jedince. Etnická identita se tvoří na základě tradic, zvyků a pilířů přijatých v rodině. Většina z nich je podporována jazykem. Ten jazyk, který se považuje za rodný (nativní), je skladem kulturních informací a duchovních praktik.

5.2. Myšlení a jazyk

Dle hypotézy lingvistických antropologů E. Sapira a B. L. Whorfa je jazyk cosi zcela jedinečného, nepostradatelného a nenahraditelného v souvislosti s kolektivním vnímáním světa.

²⁸ Profesor antropologie na Kalifornské univerzitě Berkeley

Obsah této koncepce vztahu jazyka a reality lze pojmut ve třech základních bodech: „veškeré myšlení je jazykové“, „každý jazyk vytváří specifickou podobu reality“ a „jednotlivé obrazy reality, konstruovány různými jazyky, se vzájemně liší“.

Jazyk je tedy fenomén kulturního charakteru nevědomě ovlivňující člověka a kulturu. Kultura je zkoumaná prostřednictvím jazyka. Díky němu se strukturuje systém ideologických a morálních hodnot ve společnosti. Náš lingvisticky determinovaný myšlenkový svět nejen souvisí nejen s našimi kulturními ideály a postoji, ale zachycuje také naše vlastní podvědomí. „*I. Maršalová (1982) vypracovala asociální normu, výzkumy byl podán důkaz, že verbální asociace získané od subjektů určitých etnik odrážejí nejen variabilitu jazyků, ale zároveň také odlišnosti jednotlivých kultur, s nimiž jsou určité jazyky spojené.*“²⁹

5.3. Tatarský jazyk

Tatarština (tatarsky: tatar tele) je národním a úředním jazykem Republiky Tatarstán a zároveň druhým nejrozšířenějším a nejčastěji používaným jazykem v Ruské Federaci. Tatarština patří do rodiny altajských jazyků, do skupiny turkické a řadí se do kipčacké podskupiny. Tatarský jazyk se dělí na tatarštinu centrální, západní a východní. Centrální se považuje za nejbližší formu jak spisovného, tak i mluveného jazyka. Na konci 19. století a počátkem 20. století vzniká tatarský literární jazyk. Tatarská menšina žijící v rozvinutém Rusku je bilingvní.

Tatarská abeceda byla mnohokrát pozměněna. Přibližně 1000 let se používalo arabské písmo, ale od roku 1927 všechny turkické národy v Sovětském svazu přešly na latinskou abecedu. Janalif³⁰ obsahoval všechna písmena latinské abecedy plus několik znaků, které označovaly specifické zvuky jazyka. Roku 1939 byl jazyk převeden na azbuku. K azbuce se přidalo ještě dalších šest písmen.

²⁹ PRŮCHA, J., *Interkulturní komunikace*, str. 21

³⁰ Janalif - „nová abeceda“ vyjádřená latinskými písmeny

Ještě v 70. letech byly v Tatarstánu uvedeny všelijaké nápisy a složení produktů jen v tatarštině. V 80. letech nastala změna, všechny tatarské popisy beze stopy zmizely. Dnes ani na tradičních tatarských produktech nenajdeme složení jinak než v ruštině. Tyto detaily se mohou zdát nepodstatné, ale jsou pomocníkem buď pro usnadnění, nebo ztížení znalosti jazyka.

5.4. Jazyková situace v Tatarstánu

„Úředním, oficiálním nebo státním jazykem se obvykle rozumí jazyk, ve kterém probíhá převážná část komunikace a dokumentace (archivace) ve státní správě. [...] Státní správa nekomunikuje pouze v úředních jazycích a státní instituce mohou vydávat materiály i v jazyce s jiným statusem.“³¹ Může tedy jít o více jazyků, pokud to vyžaduje situace v zemi. Tak je tomu i v případě Tatarstánu: oba jazyky – tatarština a ruština – jsou považovány za úřední.

Zákon „*O jazycích národů Tatarské republiky*“ byl přijat Republikou Tatarstán v červenci roku 1992. V listopadu téhož roku Ústava Tatarské republiky legislativně posílila úřední status tatarského a ruského jazyka. V souladu s ustanovením federálního zákona o jazykové suverenitě lidu, právu udržovat a rozvíjet svůj rodný jazyk, zákon Tatarské republiky prohlásil tatarský a ruský státními jazyky Republiky Tatarstán. Podle zákona dvojjazyčnost obdržela právní postavení.

Získáním statusu úředního jazyka, neznamená jeho užití ve všech jeho možnostech. Přestože je tatarština jazykem etnické většiny v Tatarstánu, výrazně ustupuje ruštině ve své funkci, sociálním postavení a v dalších aspektech. Ruština je úředním jazykem na území celé Ruské federace, zatímco tatarština je regionálním jazykem, tzn. má status úředního jazyka pouze v jednom regionu, i když je tatarština rozšířena mimo Tatarstán (např. v Baškortostánu). Úkolem jazykové politiky je vyrovnání pozic obou oficiálních jazyků. Problém tatarského jazyka na rozdíl od ruského se neřeší na federální úrovni. Proto je třeba zachování rovnováhy etnických zájmů, které ovlivňují jazykovou politiku v Tatarstánu.

³¹ ŠATAVA, L., *Jazyk a identita etnických menšin: možnosti zachování a revitalizace*, s. 55

Nejvyšší státní orgány vlády Republiky Tatarstán (výkonná, zákonodárná, soudní moc) vedou svou práci ve dvou oficiálních jazycích. Zákonodárci mají právo vystupovat tatarsky a rusky, v případě potřeby by měl být zajištěn překlad. Návrhy zákonů mohou být předkládány v ruštině a tatarštině, zákony jsou publikovány v obou jazycích. Ve volbách a referendech zákon ustanovuje použití obou oficiálních jazyků.

Přesto v současnosti se dá říci, že zavedení dvojjazyčnosti zůstává pouze na zákonodárné úrovni a skutečné zavedení dvojjazyčnosti ve vládě Republiky Tatarstán nebylo uskutečněno. Vyhlášky, předpisy a zákony jsou přijímány a diskutovány v ruštině, následovně jsou překládány do tatarštiny. U soudu se tatarský jazyk používá zřídka, protože všechny vyhlášení jsou v ruštině. Tlumočení většinou není zajištěno, a jeho absence často komplikuje soudní proces a vede k obtížím.

5.5. Jazyk a vzdělání

V mnohonárodnostních regionech bývalého Sovětského svazu (včetně Tatarstánu) není zajištěn rovnoprávný status jazyků, jejich svobodný rozvoj a fungování. V takových podmínkách čím dál tím více tatarských občanů dává přednost dosažení vzdělání v ruském jazyce, což nevyhnutelně vede k dalšímu zúžení využití tatarštiny. Již v 60. letech bylo zpozorováno dostatečně vysoké procento dětí (88 %) výborně ovládajících mateřský jazyk, ale dle vůle rodičů studujících v ruských školách. Toto uvažování ukazuje i úryvek z knihy od J. Šafikova o významné tatarské osobnosti: „*Když dokončí tatarskou střední školu, kam půjde moje dítě studovat dál? Jako ovládající ruský jazyk se bude moci dostat na jakoukoli vysokou školu v Rusku, zatímco s mateřským jazykem se bude moci uplatnit pouze v rámci Tatarstánu [...]*“.³² Dokonce i v zákoně o vzdělání najdeme formulaci: „*O jazykovém vzdělání dětí rozhodují jejich rodiče.*“

Nedá se říct, že by tatarský jazyk měl silnou podporu i ve vzdělání, ačkoli je povinný pro všechny žáky na území Tatarstánu, jak Tatary, tak i Rusy, i když se vyučuje jen jako druhý doplňující jazyk. Ostatní předměty jsou vyučovány v ruštině. Třída se rozděluje na tatarskou a ruskou skupinu. Čistě tatarské školy, kde jsou

³² SHAFIKOV, J., *Fikrijat Tabeev: dokumental'naja proza na russkom i tatarskom jazykakh*, s. 298

všechny předměty vyučovány pouze v tatarském jazyce, nepatří mezi nejvyhledávanější, obzvlášť ve městech.

Před dvaceti až třiceti lety tatarským studentům neznalost ruštiny způsobovala potíže při studiu na vysokých školách, neboť neexistovaly žádné obory umožňující výuku v tatarštině. Tatarští studenti se najednou museli potýkat s jazykovým problémem, jelikož se bez doposud nepotřebné ruštiny při studiu neobešli. I když byla roku 1989 v Kazaňské univerzitě otevřena první fakulta tatarské filologie a historie, která umožňovala studovat v rodném tatarském jazyce. Znalost ruštiny zůstává nepostradatelná dodnes.

6. Pojem asimilace a její význam

„Slovo ‘asimilace‘ bylo původně vypůjčeno z biologie; aby se živý organismus nasytil, asimiluje prvky prostředí, tj. přeměňuje ‘cizí‘ substance v buňky a tkáně svého vlastního těla. Takovým způsobem je připodobňuje ‘sobě samému‘ - co bývalo jiné, ne stejné.“³³ Takové přirovnání bylo použito Z. Baumanem. V lidské společnosti proces asimilace znamená, kdy individuum či celá skupina přebírá ve velké míře prvky druhé nevlastní kultury, přičemž své původní kulturní znaky ztrácí.

Přitom ne každá asimilace je dobrovolná. I ve světě jsou známé případy, kdy menšinový národ byl nucen podřídit se kulturní autoritě dominantního národa³⁴.

Lidé jsou schopni se chovat podle vlastních národních pravidel a norem i podle dominující kultury v závislosti na tom, v jakých okolnostech a v jaké skupině lidí se právě nacházejí.

V jiné situaci je jedinec či jeho skupina, která z nějakých důvodů odmítá svou původní kulturu. Jiné kultuře se však přibližují jen částečně, neboť nositelé té druhé kultury jim seznámení s ní umožňují jen povrchně. Takovému procesu říkáme marginalizace.³⁵ Jako příklad může sloužit proces velmi častý v době SSSR, kdy si

³³ BAUMAN, Z., *Myslet sociologicky: netradiční uvedení do sociologie*, s. 166

³⁴ Např. násilné pofrancouzštění Bretonců v 19. století (zákaz používání bretonštiny ve školách aj.).

³⁵ NEKVAPIL, J., SLOBODA M., WAGNER P., *Mnohojazyčnost v České republice: základní informace*

Tataři (nejen Tataři ale i jiné národnostní menšiny v SSSR) upravovali svá jména, aby zněla jako ruská. Ruské jméno jim poskytovalo více možnosti v kariéře, profesní růst a hlavně možnost nebýt utlačován. Tataři se považovali za podřadné, což vyvolávalo jejich komplex etnické méněcennosti a neochotu jednotlivců přiznat svou pravou národnost. V těchto situacích jsou zvláště citliví mladí lidé.

6.1. Jazyková asimilace

Základem etnické kultury je jazyk. Některé menšiny svůj rodný jazyk ztrácejí. Nemají možnost ho rozvíjet, poněvadž v rodinách se jím nemluví, ve školách přestává vyučovat a nepoužívají jej ani v kulturním životě. Společnost přechází na jazyk majority.

V analogické situaci jsou i imigranti, kteří se však poddávají asimilaci jazyka mnohem snadněji než etnické skupiny žijící na stejném území po celá staletí.

Jazyková asimilace navíc není novodobým jevem: *„Jazyková asimilace je samozřejmě jevem starým jako lidská řeč sama; ve druhé polovině dvacátého století se trend tzv. ‘jazykového posunu‘ (směny), tj. přerušování mezigenerační ‘štafety‘ pokud jde o předávání jazyka nejmladším generacím, na řadě míst světa mimořádně rozšířil a urychlil.“*³⁶

Je ovšem třeba věnovat pozornost také tomu, zda a nakolik byla jazyková asimilace oboustranná, tj. do jaké míry byl silnější (většinový) jazyk ovlivněn jazykem slabší populace.

Jazykové asimilační procesy mohou vyústit do několika podob:

„Jazyk: Může vymizet a být nahrazen jazykem kulturně agresivnější populace, buďto plně, nebo v modifikované, simplifikované či pidžinizované/kreolizované formě tohoto jazyka;

³⁶ ŠATAVA, L., *Jazyk a identita etnických menšin: možnosti zachování a revitalizace*, s. 40

Může být vyhoštěn do kulturně podřadných a nevýznamných rolí a funkcí, nebo, v některých vzácných případech, užíván pro speciální účely;

Může být silně ovlivněn zejména ve slovní zásobě a do jisté míry i ve struktuře jazykem kulturně agresivnější populace;

Ztratí řadu svých charakteristických rysů vycházejících z tradiční kultury uživatelů jazyka a stane se do značné míry imitací jazyka kulturně agresivnější populace. Neodráží již osobitý tradiční a původní světový pohled a kulturu svých uživatelů, která zanikla, ale spíše analogické fenomény kulturně agresivnější populace, která uživatele jazyka ovlivnila. ³⁷

„Počet živých jazyků se v současnosti rychlým tempem zmenšuje a asimilační procesy intenzivně působí v nejrůznějších koutech světa. Více než desetina jazyků světa se již nachází v poslední fázi své existence a dalších 80 % z nich je dnes vzhledem k jejich nepředávání mladším generacím vážně ohroženo zánikem. ³⁸

6.2. Tendence asimilace tatarského jazyka

Zásadní příčinou asimilace pro několik následujících generací je postupná ztráta mateřského jazyka a přechod na jazyk jiný. Tímto jazykem je ruština. Postavení jazyka minoritní společnosti postupně zeslabuje, nebo dokonce jazyk zcela zaniká v důsledku dominance jazyka majoritního společenství. Patříčný rozdíl je i ve městech a vesnicích. Většina nadpisů, reklam, názvů ulic a obchodů jsou převážně ve městech v ruštině než v tatarštině. Na vesnicích je stále využíván víc. Podobně i mládež při konverzaci mezi sebou dává přednost ruštině a jedině doma s rodiči nebo prarodiči mluví mateřským jazykem. Značný počet Tatarů tak v důsledku těchto procesů ztrácí etnickou identitu, a to zejména mezi mladou generací. Dá se bez nadsázky říci, že většina Tatarů žijících mimo Rusko a v Rusku nedokáže mluvit mateřským jazykem. Pokud bude tento trend pokračovat, tatarština se během několika desetiletí díky mladší generaci kompletně asimiluje.

³⁷ Wurm in ŠATAVA, L., *Jazyk a identita etnických menšin: možnosti zachování a revitalizace*, s. 41

³⁸ ŠATAVA, L., *Jazyk a identita etnických menšin: možnosti zachování a revitalizace*, s. 41

Někteří lidé tvrdí, že tatarština je archaickým, zastaralým nebo dokonce i staromódním jazykem. Používá se mnoho slov přejatých z ruštiny a jiných internacionálních jazyků, jako je angličtina. Vymýšlet překlad slov „internet“ nebo „xerox“ do tatarštiny nemá smysl, i tak jsou pochopitelná pro každého jedince. Nových slov, která nemají označení v tatarském jazyce, stále přibývá, a tudíž hrozí jejich převládnutí nad méně využívanými výrazy.

Výše bylo uvedeno, že ruský jazyk dominuje, využití tatarštiny se posouvá do pozadí a udržuje se jen v malých skupinách. Jak hlásil i V. I. Lenin, není třeba, aby stát byl mnohonárodnostní a multilingvní, poněvadž společný život v jednom státě stejně přinutí menšiny naučit se jazyk většiny, „...*celý hospodářský, politický a duchovní život lidstva se více internacionalizuje za kapitalismu. Socialismus ho naprosto internacionalizuje.*“³⁹

Někteří si sebe hrdě nazývají Tatary, a to i přesto, že nemluví tatarským jazykem, nejsou seznámeni s tatarskou kulturou a neuznávají islám. Jediným pojetím je jejich tatarský původ. Otázkou je, zda mohou být považováni za Tatary. Rozhodně ano! Jedinec, který se narodil v asimilované rodině a vyrůstal bez jakéhokoliv spojení s tatarskou komunitou, může později v životě objevit přitažlivost tatarské kultury, začít studovat mateřský jazyk a zajímat se o islám. Ve skutečnosti se podobné transformace stávají poměrně často. Jinak řečeno, Tataři, kteří nemluví rodným jazykem, nemohou využívat plodů tatarské kultury a nemohou k němu přispívat. Místo toho často darují svůj talent jiným kulturám.

Na počátku 90. let byli tatarští spisovatele⁴⁰ v tatarských médiích často uváděni v poznámkách pod čarou, jelikož psali pouze rusky. Nejčastěji kladenými otázkami bylo, zda je možné považovat za tatarské takové spisovatele, kteří si vybrali ruštinu jako individuální prostředek vyjadřování. Nebo snad jde o ruské spisovatele tatarského původu? Ale mnohem důležitější otázkou je, proč jedinec opouští svůj rodný jazyk a co je potřeba udělat, aby se tento proces zastavil? Abychom pochopili

³⁹ KON, I. S. *Sociologičeskaja psihologija: Izbrannie psihologičeskije trudy*, s. 342

⁴⁰ např. spisovatelé Dias Valeev či Achat Mušinskij

příčiny jazykové asimilace, musíme nejdříve zjistit, co nutí jedince ztrácet svůj jazyk a etnickou identitu.

Existuje mnoho příčin jak vysvětlit ztrátu tatarského jazyka:

Značný počet mladých jedinců považuje tatarský jazyk za „archaický“, „staromódní“ a nevhodný pro moderní svět počítačů, mobilních telefonů a elektrotechniky.

Jazyk je často považován za překážku k získání vysokoškolského vzdělání (až do nedávné doby byly všechny programy vysokých škol vyučovány pouze v ruštině).

Většina jedinců v tatarských diasporách nemá možnost studovat tatarský jazyk kvůli nedostatku tatarských škol, tisku, médií a hlavně učitelů.

6.3. Role jazyka v rodině

Důležitou roli v asimilaci jazyka hrají vztahy – rodinné, přátelské, pracovní. Mnohdy jsou příčinou asimilace smíšená manželství, jejichž výsledkem jsou potomci plynule ovládající dva a více jazyků. Takový jev je označován jako bilingvismus. Dominantnější ruština bývá často vyzdvihována do popředí jako jazyk „vyšší“, zatímco tatarština jako jazyk „nižší“ se používá jen v úzkých rodinných a přátelských kruzích. V sociolingvistice se takové postavení jazyků nazývá diglosie, tj. ovládnutí a používání dvou jazyků s odlišnou sociální a kulturní funkcí na jednom území⁴¹. Sociální problémy menšin a smíšených rodin proto nejsou způsobovány jejich bilingvismem, nýbrž faktem, že jejich příslušníci jsou často vzděláváni jen v majoritním jazyce.

Jak již bylo výše uvedeno, smíšené manželství bývá častou příčinou asimilace jak jazyka, tak i samotného národa. Z praxe lze dokonce vypožorovat, že uvnitř smíšeného manželství lze najít ještě další interní problém, a to „kombinaci“ národností manželů. Jedná se o spor, zda se bude konat muslimský svatební obřad nazývaný

⁴¹ *Akademický slovník cizích slov*

„nikach“⁴² či nikoliv. Pokud manželem je Rus, „nikach“ se ve většině případů nekoná. Pokud jde naopak o sňatek, kde je muž Tatar a žena Ruska, budoucí manželka obvykle přejímá víru manžela, a následně se proto koná „nikach“. Z pozorovaného jevu tedy vyplývá, že je-li manželka Tatarka, stává se právě ona ve většině případů integrovaným jedincem, který přejímá kulturu svého manžela – Rusa. Rovněž se objevuje spor o pojmenování dětí, zda ruským či tatarským jménem. Co se týká jazyka, integrované děti nejčastěji mluví jenom rusky, neboť jejich rodiče považují tatarský jazyk za nepotřebný.

Jazykově asimilovaný jedinec hovoří převážně jazykem druhé (přejaté) kultury, zatímco původní jazyk – respektive jazyk svých rodičů – neužívá, nebo ho dokonce už ani neovládá. Jedinec jazykově integrovaný hovoří dvěma jazyky a je zvyklý a schopný je střídat v závislosti na aktuální situaci nebo podle svých vyjadřovacích potřeb. Termíny integrace a asimilace však mohou snadno splynout. Zásadní příčinou pak může být to, že národnostní většina provádí politiku, kterou nazývá integrace, ačkoli je tato politika zaměřená jen na to, aby si příslušníci menšiny osvojili většinový jazyk a postupně opustili svůj jazyk původní.⁴³

⁴² Tatarský svatební obřad probíhající v mešitě nebo doma u nevěsty; po obřadu jsou pozváni hlavně blízcí ze strany ženicha a z nejstarší generace z obou rodin. Čtou se modlitby, dávají dárky. Pokud neproběhne nikach, dle obyčejů budoucí manžele nesmí bydlet společně. Standardní svatba obvykle probíhá o pár měsíců později.

⁴³ ŠATAVA, L., *Jazyk a identita etnických menšin: možnosti zachování a revitalizace*, s. 215

7. Praktická část

Praktická část navazuje na oddíl bakalářské práce, která se věnuje tatarskému jazyku a jeho asimilaci. Diskutovaná problematika zasahuje do různých sfér tatarského národního života v Tatarstánu a tatarských diasporách v Evropě (Česká republika, Lotyšsko, Německo, Estonsko). Dotazování probíhalo v ruštině a pouze jednou v tatarštině. Následně pořízené výsledky byly zpracované a přeložené do češtiny.

Na konci jednotlivých otázek bylo provedené porovnání a analýza výsledků respondentů z Tatarstánu a respondentů z evropských zemí. Otázky byly rozdělené do několika oblastí: 1. Úroveň znalosti tatarského jazyka 2. Jak často tatarský jazyk používají v každodenním životě a v jakých příležitostech, 3. Jaký jazyk dominuje (tatarština, ruština, jiný), 4. Proč je důležité znát mateřský jazyk, 5. Proč se tatarský jazyk používá méně, v čem je příčina, 6. Proč tatarská mládež dává přednost ruštině než tatarštině, 7. Jak by vysvětlily pojem „asimilace“, 8. Všímají-li asimilaci tatarského národa a tatarského jazyka, 8. Jaká opatření jsou třeba přiložit k tomu, aby zaujmout tatarskou mládež ke studiu mateřského jazyka a kultury.

Říká se, že mladá generace nemá zájem o mateřský jazyk, že není příliš používaný, moderní a aktuální. Většina lidí se stydí mluvit tatarsky na veřejnosti. Nejprve se pomalu přestává mluvit v rodině a postupně se tatarština přestane nepoužívat úplně. Značný počet Tatarů, zejména mezi mladou generací, ztrácí etnickou identitu, a naopak se přiklání k identitě ruské. Dá se bez nadsázky říci, že většina Tatarů žijících ve městech nedokáže mluvit mateřským jazykem. Pokud to tak bude pokračovat, mladší generace Tatarů se během několika desetiletí kompletně asimiluje. Proto naším úkolem bylo zjistit, co způsobuje postavení jazyků v každodenním životě jednotlivců a proč existuje tendence asimilace jazyka.

7.1. Rozdělení informátorů

V úvodu, cíli a metodologii této bakalářské práce je uvedeno, že se jedná o představitele tatarských diaspor v České republice, Německu, Lotyšsku a Estonsku a dále Tatary žijící přímo v Tatarstánu. Rozhovorů a dotazníku se účastnili jedinci různých věkových kategorií a s různým povoláním. Od počátku byl kladen důraz spíše na věk jednotlivců, aby bylo patrné, zda bude v jejich úvahách patrný rozdíl. Praxe však naopak ukázala, že pozoruhodnou roli hrálo spíše povolání.

Pro praktickou část byli vybráni tyto respondenti:

1. Nail Alan, 48 let, žurnalista, Česká republika
2. Ramis Nutfullin, 16 let, student střední školy, Česká republika
3. Rustam Karimov, 23 let, student vysoké školy, Česká republika
4. Eleonora Rinatova, 24 let, studentka vysoké školy, Česká republika
5. Nailya Absalyamova, 25 let, studentka vysoké školy, Německo
6. Karim Abdullin, 35 let, logistik, Německo
7. Iljas Kurbanov, 24, informatik, Německo
8. Airat Safin, 24 let, student vysoké školy, Německo
9. Ruslan Salimgarajev, 35 let, manažer, Německo
10. Alina Charisova, 19 let, fotografka, Německo
11. Oleg Šaripov, 27 let, inženýr, Lotyšsko
12. Azat Šafikov, 26 let, informatik, Estonsko
13. Lenar Muchamadiev, 23 let, žurnalista, Tatarstán
14. Rail Umutbajev, 27 let, žurnalista, Tatarstán
15. Elza Nabiullina, 24 let, učitelka střední školy, Tatarstán
16. Rimma Agliullina, 38 let, zubařka, Tatarstán
17. Lilija Šajchutdinova, (věk nebyl uveden), manažerka, Tatarstán
18. Timur Fazullin, 53 let, podnikatel, Tatarstán
19. Ilmira Zinnullina, 44 let, učitelka střední školy, Tatarstán
20. Iskander Kadyrov, 30 let, lékař, Tatarstán

8. Analýza výzkumu

8.1. Úroveň znalosti tatarského jazyka

Z první otázky vyplývá, že 100 % respondentů v Tatarstánu ovládá tatarský jazyk na velmi dobré úrovni. Je zřejmé, že žurnalisté a učitelé se mohou pochlubit dokonalou znalostí mateřského jazyka, jelikož jsou právě těmi osobami, které ho předávají dál. V praxi lze pozorovat, že mnozí jedinci podceňují svou znalost jazyka, někteří z nich dokonce mluví rusky s tatarským akcentem.

Tataři žijící v Evropě naopak ovládají mateřský jazyk na nižší úrovni: jsou schopni porozumět, ale mluvit už nedokážou. Někdo umí pouze pozdravit, druhý umí jen základní slova a souvětí. Jeden z respondentů podal kuriózní odpověď: „*Moje znalost tatarštiny je na úrovni psa – rozumím, ale nemluví.*“⁴⁴ Samozřejmě jsou i tací, kteří perfektně ovládají a nezapomínají svůj mateřský jazyk, ale není jich mnoho. Jde převážně o tatarské aktivisty, kteří řídí tatarské diaspory v jednotlivých zemích, a to v České republice, Německu, Estonsku a Lotyšsku.

V České republice se za poslední rok situace změnila k lepšímu. Nyní již druhým rokem probíhají kurzy tatarského jazyka, které pravidelně navštěvuje 6 až 8 mladých Tatarů, mezi kterými jsou převážně studenti. Kurzy jsou zdarma, platí se pouze za pronájem místnosti, což vychází na čistě symbolickou cenu. Do této mise se pustil novinář Nail⁴⁵ z rádia z tatarsko-baškirskeho oddělení „Radia Liberty“⁴⁶. Dle jeho taktiky je třeba, aby jedinci nejdříve vstřebali a procítili fonémy a slova. Jeho snahou je naučit jedince rodný jazyk, který ho nenaučili rodiče. „*Přece neučíte malé dítě nejdřív gramatické a struktury jazyka. Nejdřív se naučí vyslovovat slova, pak je spojovat a poté tvořit věty, tak i já učím svoje „děti“*“, vysvětluje Nail. „*Už na druhém kurzu bylo vidět zlepšení, byla vidět snaha a touha naučit se jazyk matek a otců, babiček a dědečků. Byla vidět jiskra v očích. [...] U některých se dokonce probudil i*

⁴⁴ Respondent Ildar z Estonska

⁴⁵ Nail Alan- tatarský novinář vystupující v rádiu pod jménem Nail Alan, kde Alan je název vesnice odkud pochází. Z osobního rozhovoru vyplynulo, že novinář si nepřeje zveřejňovat své příjmení.

⁴⁶ Tatarsky: Azatlyk

genetický instinkt k jazyku.“

Dále Nail popisuje svoje nezištné důvody: „*Když mám možnost něco darovat a pomáhat lidem, tak je to především radost pro mě, nechci za to peníze. Ano, mohl bych zavést systém „pokut“.* Když se řekne aspoň jedno slovo rusky, tak se zaplatí 10 korun do kasičky.“ Žádný systém pokut však doposud nebyl zaveden, což jen potvrzuje slova novináře o lásce k mateřskému jazyku.

„*Jsem rád, že v Praze máme takovou tatarskou mládež, která se snaží učit a zdokonalovat své znalosti. Každé setkání s nimi je pro mě velmi významné,*“ zakončuje Nail náš rozhovor.

Tataři v ostatních zemích Evropy⁴⁷ nemají možnost učit se tatarskému jazyku veřejně, přičemž zásadní příčinou je nepřítomnost učitelů. Lidé opravdu projevují zájem, zkouší hledat jiné metody výuky. Jedním z řešení je projekt založený na společné konferenci přes internetový program „Skype“, kde se Tataři snaží rozšířit znalosti mateřského jazyka pomocí komunikace mezi sebou. O tomto projektu jsme se dozvěděli díky Naili, studentce z Německa⁴⁸, která dvakrát do týdne učí Tatary z celého světa. Dle slov Naili se ke konferenci pravidelně připojuje 6 až 8 Tatarů, nejčastěji z Anglie, Kazachstánu, Azerbadžánu, Uzbekistánu, dokonce i z Brazílie a Indie. Další dva dny učí Anvar Ziganšin⁴⁹, který je zároveň zakladatelem „kurzu“ tatarštiny. Kurz byl zahájen v září roku 2011. Konference přes program „Skype“ se koná čtyřikrát do týdne od 21 hodin moskevského času pro pokročilé a od 22 hodin pro začátečníky.

8.2. Tatarský jazyk a každodennost

Na otázku „*Používáte tatarský jazyk ve všedním životě?*“ odpovídali respondenti z Tatarstánu rozmanitě. Povolání žurnalistů a učitelů se těsně pojí s užíváním tatarského jazyka – používají ho doma, v práci i v ostatních každodenních

⁴⁷ Země, odkud pocházeli respondenti výzkumu: Česká republika, Německo, Lotyšsko, Estonsko

⁴⁸ Dle odhadů, v Německu je přibližně 1000 Tatarů

⁴⁹ Představitel Tatarů na Ukrajině, zakladatel kurzu tatarského jazyka. Dostupný z WWW: <http://www.azatliq.org/content/article/24476515.html>

situacích. V jejich případě hraje tatarština dominantní roli mezi jazyky. Ostatní respondenti uváděli, že užívání tatarského jazyka převládá pouze v rámci rodiny, tedy s dětmi, rodiči a prarodiči. Ve všedním životě a v zaměstnání viditelně převládá všudypřítomný ruský jazyk. Užívání ruského jazyka je pro Tatary nevyhnutelnou skutečností. Podíl zastoupení jazyků je téměř neporovnatelný.

Přestože většina Tatarů považuje za jejich rodný jazyk tatarštinu, neodráží to úroveň jejich jazykových znalostí. Respondenti mimo Tatarskou republiku projeví velmi nízkou až nulovou znalost mateřského jazyka a jeho užívání. Pouze pár jedinců komunikuje tatarsky každý den, a to v rodině. Několik z nich se snaží hovořit při návštěvě prarodičů. Další skupina respondentů odpověděla, že v každodenním životě používá jen pár slov, které zná. Existují dva zásadní problémy, které platí pro evropské země: jednak se nemají u koho učit a jednak nemají s kým mluvit.

8.3. Dominance jazyků

Pouze u 8 % všech dotázaných informátorů dominuje tatarský jazyk. Tatarstán se nachází v rámci Ruské federace, a proto je hlavním jazykem ruština, která se považuje za jeho druhý oficiální jazyk. Komunikace na úřadech, v médiích i samotné vzdělání je v ruštině, a tatarština se tím pádem stává nepotřebným jazykem, který ztrácí svoji důležitost. Nemůžeme mluvit za všechny, ale většina mládeže už mezi sebou dávno nekomunikuje v mateřštině, nečte literaturu a do popředí v běžném životě je vyzdvihnuta pouze ruština. I oni sami to potvrzují. Města jsou téměř rusifikovaná. Dříve Tataři měli přízvuk, kterým se odlišovali, což dnes již neplatí. Dnes je tatarský jazyk převážně zachovávan jen na vesnicích.

„Dříve Tataři téměř neznali ruský jazyk, v současnosti je to naopak – více Tatarů ovládá ruštinu než mateřský jazyk,“ říká Liliya z Kazaně.

Tataři žijí ve své domovské zemi Tatarstánu mezi Rusy. Stejně tak mnozí odpovídali, že Rusů je zde mnohem víc, a proto převládá ruština. Tatarský jazyk jednoduše nemá sílu jít proti ní. Velmi častá odpověď byla, že ruský jazyk je dostupnější, jednodušší a hledané informace např. na internetu jsou rovněž častěji

dostupnější v ruštině. Ruský jazyk zde má lepší uplatnění a mluví jím více lidí než mateřskou tatarštinou.

Respondenti žijící ve své domovské zemi se často přikláněli k tomu, že se lidé, převážně mládež, stydí mluvit tatarsky. Nepovažují ji totiž za moderní a prestižní. Ruský jazyk hraje v současnosti velmi důležitou roli ve městech, kde ruština žije jako dominantní jazyk. Bez ní se nelze obejít v žádném případě. I když vezmeme příklad dítěte, „...se kterým od narození rodiče mluvili pouze tatarsky, a které tudíž nebude vůbec umět ruštinu, je jen velmi malá pravděpodobnost, že to tak zůstane i nadále.“⁵⁰ Pokud je v prostředí tatarsko-mluvicích lidí, tak sice nebude potřebovat ruský jazyk, ale jakmile se dostane do kontaktu s ostatními dětmi, hned si začne osvojovat jazyk většiny: ruštinu. A to bezpochybně.

Opačným příkladem jsou vesnice, ještě dodnes tam můžeme slyšet pouze tatarskou řeč, kde se ruština používá velmi zřídka (např. vesnice Kudaševo⁵¹). Pokud jde o vesnickou mládež, jejich situace je těžší: aby mohli studovat vysokou školu, musí se odstěhovat do měst. A pokud chtějí studovat v tatarštině, musejí jet do hlavního města Kazaně, neboť nikde jinde už v tatarštině studovat nelze. Pro někoho je však Kazaň daleko a nemají dostatek financí, aby se tam odstěhovali. To znamená, aby se dostali na vysoké školy ve městech poblíž své rodné vesnice, potřebují nutně znát ruský jazyk. Z toho vyplývá, že ať už jedinec chce či nikoliv, dříve či později se do kontaktu s ruštinou dostane a stane se pro něj nezbytnou.

Neznalost tatarského jazyka ve společnosti neškodí, lze bez ní spokojeně žít a člověk se neztratí. To samé tvrdí i lékař Iskander z tatarského města Jelabuga: „Neznalost tatarštiny člověku v ničem nebrání, ale neznalost ruského jazyka ovlivňuje rozvoj jeho osobnosti. Proto, aby člověk byl v obraze a držel s dobou krok, stačí ovládat ruštinu. To se o tatarském jazyce říct nedá.“

„Dříve Tataři ruským jazykem skoro nemluvili, dnes mu ale dávají přednost před jazykem mateřským,“ svěčuje se Ilmira z Tatarstánu.

⁵⁰ Respondent Timur z Bugul'my

⁵¹ Nachází se Bugul'minském rajonu, Tatarstán

Jedinci z Evropy uvažují analogicky jako Tataři z Tatarstánu. Ve mnoha odpovědích se shodli. „Evropané“ si také myslí, že tatarský jazyk není žádaný a potřebný v každodenním styku – ruskomluvících osob je mnohem víc, proto je ruština snazší pro komunikaci. „*Lidé si prostě zvykli na ruštinu, je pro ně pohodlnější, jednodušší,*“ říká student gymnázia Ramis z Českých Budějovic. Přednost před mateřským jazykem teď mají jazyky cizí.

„Jen velmi zřídka se používá tatarština, pravděpodobně ji skoro nikdo nebude používat.“⁵²

8.4. Pojem asimilace

O pojmu asimilace slyšeli mnozí respondenti, dokonce jsou schopni ji definovat. V případě Ruslana se jedná o „*záměnu hodnot jednoho národa na hodnoty jiného národa, rozpuštění menšiny ve většině, zmizení etnika.*“ Podobně uvažuje i novinář Rail, dle něj jde o ztrátu svých národních kvalit. Podle Airata je to přirozený proces přizpůsobování se jinému kulturnímu prostředí. Eleonora z Prahy o asimilaci: „*Řekla bych, že je to rozpuštění a pohlcení.*“ Rustam: „*Proniknutí do života cizí kultury na úkor své vlastní.*“ Shrneme-li odpovědi, dostaneme přesnou interpretaci rozdílů mezi tím, co jsme „my“ a tím, co jsou „jiní“, „cizí“.

8.5. Asimilace tatarského jazyka

Abychom pochopili, z čeho vyplývá asimilace jazyka, je třeba nejdříve stanovit, jaké faktory ovlivňují ztrátu a jak mohou být obnoveny. Na základě získaných odpovědí na otázku: „*Všímáte si asimilace tatarského národa a tatarského jazyka ve svém okolí?*“ téměř všichni – nehledě na geografické rozdíly – odpověděli jednomyslně „Ano“. „*Asimilaci nejde odvrátit. Záleží to určitě na rodině. Pokud dítě nebude od mala mluvit mateřským jazykem, bude v nejbližších dvaceti letech ztracen pro svůj národ,*“ říká kazaňský novinář Lenar. Nedá se odporovat tomu, že všechno od začátku závisí na chování rodiny a na vychování.

⁵² Respondent Ruslan z Německa

„...*Přece jenom tendence k asimilaci je, jelikož ruština je stále hlavním jazykem.*“⁵³

Problematika asimilace jazyka existuje všude, kde žijí národnostní menšiny. Zde se prolínají otázky týkající se jazyka v podmínkách, kdy oficiálním jazykem je jazyk země, ve které žijí představitelé tatarského národa, s otázkou smíšeného manželství, která je připomínána během rozhovoru nejednou. O smíšeném sňatku se mluví jednomyslně jako o nežádoucím, a to jak mezi evropskými Tatary, tak i v Tatarstánu. Stejně argumenty se vyskytují i okolo problematiky výchovy dětí v takových rodinách. V důsledku smíšených sňatků jde o spor o identitu – spor o to, ke které straně dítě se má přiklonit.

Iļjas z Německa říká: „*V důsledku takových sňatků vyrůstají 'kosmopolitní jedinci bez jasně národnostní identity. Asimilace je smrt národa.*“ Nelze s touto odpovědí nesouhlasit.

Za všech dob se považovalo za správné vdávat se a ženit s osobou „své“ národnosti. „*Nemám nic proti smíšeným sňatkům, ale pokud chce dívka zachovat tradice a ze svých dětí vychovat Tatary, tak je bezesporu lepší mít za manžela Tatara. Takové manželství je, myslím si, odolné,*“ svěřuje se zubařka z Tatarstánu Rimma. Jak je vidět z odpovědí, problematika asimilace jazyka a ztracení tatarské národní identity je často spojováno se smíšeným manželstvím. Tataři žijící mimo svou etnickou vlast podstupují větší riziko asimilace. Bojují, aby nesplynuli s jiným národem. Jen málokdo z dnešní evropské mládeže plynule ovládá svůj mateřský jazyk. Ale s velkou chutí by se ho chtěli naučit. Oproti tomu Tataři v Tatarstánu, kteří dobře ovládají mateřský jazyk a mají možnost každodenní komunikace, si ho neváží tolik a dávají spíše přednost ruštině.

8.6. Jak zaujmout tatarskou mládež ke studiu mateřského jazyka a kultury?

Dle získaných informací respondenti často kladli důraz na rodinu. Principy výchování, postoj k mateřskému jazyku a svému národu je dle nich již odmala zakládán

⁵³ Respondentka z Tatarstánu Alija

v rodině. Je třeba rozvíjet v dětech lásku a úctu k mateřskému jazyku a také častěji mluvit tatarským jazykem. Většina lidí svůj mateřský jazyk nezajímá, což plyne z toho, že pro ně není tak důležitý, aby bez něj nepřežili v daném prostředí.

Proto, aby tatarský jazyk a s ním i národní identita nezmizely, ale naopak se posílely a rozvíjely, navrhovali účastníci daného výzkumu různá východiska.

O jazyku: *„Tataři by si měli uvědomit, že neznalost tatarského jazyka je může nějakým způsobem omezovat. To znamená, že by tatarština měla být konkurenceschopná. Kvůli neznalosti jazyka nemůže jedinec porozumět tatarským zvykům a tradicím, porozumět tatarským písním, literatuře a filmům,“* navrhl svoji metodu pro zachování rodného jazyka Karim z Německa.

V Tatarské republice lidé žijí v prostředí tatarské kultury a mají dennodenní možnost komunikovat, sledovat tisk a média, navštěvovat divadla v tatarském jazyce. Jedinci žijící mimo svou etnickou zemi jsou o tyto výhody připraveni. Při běžné komunikaci se obejdou bez znalosti tatarštiny, pro komunikaci se svými příbuznými v Tatarstánu jim často stačí ruština.

„Vyučování tatarského jazyka by mělo být zajímavé. A to hlavně poté - jazyk musí mít uplatnění. Učit se ho jen proto, abychom ho znali, je neefektivní. Proto se musí rozvíjet aspoň knihovny, kde by lidé mohli praktikovat čtení svého rodného jazyka. Nebylo by také špatné organizovat pobyty v tatarských vesnicích,“ sděluje další efektivní nápady Karim.

Myšlenky a názory informátorů se v této otázce shodovaly. Doporučují pořádat národní motivační projekty a akce. *„Celá moje práce je na to zaměřená. Děláám TV program o životě Tatarů v různých koutech světa,“* pyšně vypráví kazaňský novinář Rail.

Hned po výchově, na kterou kladli respondenti z Tatarstánu největší důraz, byl vztah jazyka a zaměstnání. *„V Republice Tatarstán je třeba zavést povinnost znát tatarský jazyk i pro ty, kdo chtějí pracovat jako prodavač, bankéř nebo sekretář.“* Tím chce učitelka střední školy z Tatarstánu Elza naznačit, že je třeba zavést povinnost

znalosti tatarštiny nejen ve vysoce placených povoláních, ale také u těch méně prestižních, jako je prodavač.

Respondenti z evropských zemí rovněž podporovali ideu propagace tatarských projektů a schůzek. Zakladatel a hlava evropské tatarské mládeže Oleg říká: „*Tím se právě zabývám, pro začátek je třeba znovu zaujmout mládež tatarskou kulturou a tradicí, rozpálit plamen lásky ke své historii a tradicím. Je to možné provádět pomocí zajímavých setkání a akcí. A když už jsou lidé zainteresováni, hoří v nich plamen lásky k tatarské kultuře. Lidé pak sami projevují zájem učit se tatarskému jazyku. Výrazným příkladem jsou všechna naše poslední setkání.*“ Události, o kterých se zmínil Oleg, jsou: První evropské fórum tatarské mládeže⁵⁴, Čak-čak bajram⁵⁵ a Saban-tuj⁵⁶.

„*Musí existovat rozsáhlé programy pro tatarský národ, nejenom jednorázové schůzky jako koncerty a oslavy. Tento program musí spojovat všechna odvětví života – ekonomii, právo, kulturu, vzdělání atd.*“⁵⁷

„*Ráda bych sledovala filmy v tatarštině, pro začátek samozřejmě s titulky. Myslím si, že dabování do tatarštiny vůbec není špatný nápad. Chtělo by to také kurzy, jak vařit tatarská jídla. Chci „peremeč“⁵⁸, ale neumím ho udělat,*“ projevila své přání studentka Renata z České republiky. Dabování světových filmů do tatarštiny by bylo velkým přínosem pro rozvoj tatarského jazyka. Předpoklad, že takové filmy budou navštěvované, je velký. Evropští Tataři budou mít unikátní možnost navštívit podobnou událost, a to hlavním městem Estonska Tallin, kde se budou poprvé v Evropě konat „Dny tatarského filmu“⁵⁹. Vybrané tatarské filmy budou uvedeny s ruskými a estonskými titulky, které tatarská mládež z Estonska připravila.

⁵⁴ Proběhl v dubnu 2012 v Rize, hlavním městě Lotyšska.

⁵⁵ Čak-čak je tradiční tatarská sladost, bajram- oslava. Čak-čak bajram za poslední tři roky probíhal v Lotyšsku, Litvě a Estonsku.

⁵⁶ Saban-tuj- tradiční tatarská oslava probíhající v prvním víkendu června na počest zakončení zemědělských prací. Nejdříve se začíná slavit ve vesnicích a malých městech regionů, poté ukončují tyto oslavy velká města jako Kazaň a Jelabuga.

⁵⁷ Azat, respondent z Estonska

⁵⁸ Peremeč- tradiční tatarské jídlo, smažená taštička z těsta plněná mletým masem

⁵⁹ Od 30. listopadu po 2. prosince

Další přání respondentů se týkala modernizace a aktualizace nejrůznějších odvětví tatarského života. „*Je třeba konat tak, aby se tatarský jazyk a kultura staly aktuální a moderní, propagovat je v mediích, [...], zpracovat na moderní linii oblečení a obuvi s originálními tatarskými ornamenty. Ano, takové kousky sice najdeme v srdci tatarské kultury, v Kazani, ale stojí to obrovské peníze, což lidi spíše odpuzuje, než přiklání k pořízení tradičního oblečení. Bylo by skvělé, kdyby se v obchodních centrech Tatarstánu objevily oddíly, kde by se za dostupné peníze daly pořídit věci s tatarskými ornamenty,*“ říká Alina, fotografka z Německa.

9. Zhodnocení výsledků

Problémem skoro integrovaných tatarských národnostních menšin v evropských diasporách zůstává, stejně jako v Tatarstánu, neznalost jazyka. Někteří Tataři si vystačí se znalostí pár základních slov a v každodenním životě používají tatarštinu čím dál tím méně, což vyvolává nespokojenost pro starší generaci. Tataři žijící mimo Tatarstán se nachází pod hrozbou jazykové asimilace ještě více. I když se situace v některých oblastech mění k lepšímu, ve většině regionů bývalého Sovětského svazu nejsou ještě stále žádné tatarské školy, žádné tatarské rozhlasové a televizní programy a žádné mešity nebo kulturní střediska, kde by se Tataři mohli scházet a socializovat.

Prvky tohoto typu jsou však nezbytné, neboť by mohly pozitivně ovlivnit stereotypní myšlení lidí, které přetrvalo ze sovětského období. Jde zejména o vztah k tatarskému jazyku jako k nedostatečně vyvinutému, domácímu, nepotřebnému a zbytečnému v životě. Jazyku, který je často považován za jazyk s „nižším statutem“. Pro změnu situaci jsou třeba opatření, která by vedla ke zvýšení funkce tatarského jazyka, jeho sociální prestiže a motivaci k jeho učení.

V dnešní době musí být kladem důraz i na vzdělávací instituce, které jsou důležitým místem ve společnosti a přispívají k jazykové produkci a reprodukci tatarského jazyka. Tím výrazně podporují revitalizační procesy a zvyšují šanci na zachování jazyka. Nezbytná je ovšem i harmonie etnických vztahů, neboť právě denní

interakce s okolím je jedním z důvodů, proč je role tatarského jazyka čím dál tím více oslabována.

Z provedeného průzkumu je patrné, že i evropští Tataři, kteří tatarsky téměř nehovoří, projevují vůli jejich rodný jazyk podpořit a zachovat. Je tedy pravděpodobné, že větší nabídka kurzů tatarského jazyka a kulturní akcí by napomohla zmírnit úpadek tatarštiny u tatarských diaspor v evropských zemích i v samotném Rusku.

10. Závěr

Teoretická část této bakalářské práce přibližuje téma etnické identity tatarského národa a popisuje situaci a asimilaci tatarského jazyka. Všechny mnohonárodnostní státy řeší otázku etnických identit. I Tataři jako menšina žijící v mnohonárodnostním Rusku potřebují podporu svého národa. Jeho aktuálním problémem je ztráta hodnot, a to především vlastního jazyka. Jak vyplývá z teoretické části, jazyk je jedním z nejdůležitějších atributů etnické identity. Aby nezankl, je nezbytné jej podporovat a zasadit se o jeho zachování. Identita Tatarů, tak jak ji známe dnes, se vyvíjela po celá staletí. Aby tatarský národ a s ním i jazyk beze stopy nezmizel, je třeba vynaložit úsilí pro jeho rozvoj.

Z výsledku rozhovorů a dotazníků se dá shrnout, že asimilace tatarského národa a tatarštiny je patrná. Ne každý Tatar ovládá svůj mateřský jazyk na dostatečné úrovni, což je ovlivněno i jeho uplatněním v každodennosti. Každý jazyk je v průběhu vývoje ovlivňován jinými jazyky a stejně je tomu i v případě tatarštiny, která je po dlouhá léta pod nadvládou ruského jazyka.

Jak je možné zvrátit průběh asimilace? Je zřejmé, že otevření tatarských škol, „tatarské“ sňatky, zvýšení množství tatarského tisku či zavedení povinné tatarštiny při nástupu do jakékoli práce by bylo správné a velmi užitečné, ale realizace těchto kroků není organizačně ani finančně snadná. Proto zůstává jen naděje a víra v rozumné mladé pokolení.

Východiskem pro udržení kultury a jazyka emigrovaných Tatarů je držet se pohromadě, podporovat se navzájem, snažit se komunikovat mezi sebou v tatarském jazyce a častěji pořádat tatarské akce. Každý evropský Tatar by měl znát minimálně pár slov a snažit se je používat v řeči i písmu. Rozvíjet se a v žádném případě nezapomínat na svůj původ, na svou krev.

11. Seznam použitých zdrojů

11.1. Knižní publikace

Akademický slovník cizích slov. Praha: Academia Praha, 2001. ISBN 80-200-0982-5.

BAUMAN, Zygmunt. *Myslet sociologicky: netradiční uvedení do sociologie*. dotisk 1.vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997, 233 s. ISBN 80-858-5014-1.

GOFFMAN, Erving. *Stigma: poznámky k problému zvládnutí narušené identity*. Vyd. 1. Překlad Tomáš Prášek. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003, 167 s. Most (Sociologické nakladatelství), sv. 3. ISBN 80-864-2921-0.

HROCH, Miroslav, HOUŽVIČKA, Václav. *Národy nejsou dílem náhody: příčiny a předpoklady utváření moderních evropských národů*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2009. Studijní texty (Sociologické nakladatelství), 45. sv. ISBN 9788074190100.

KARA-MURZA, Sergej. *Demontazh naroda*. Moskva: Algoritm, 2007. ISBN 978-5-9265-0385-9.

KON, I. S. *Sociologičeskaja psihologija: Izbrannie psihologičeskije trudy*. Voroněž: MODEK, 1999, s. 306. ISBN 5-89395-106-9.

NEKVAPIL, Jiří, SLOBODA, Marián, WAGNER, Peter. *Mnohojazyčnost v České republice: základní informace*. Vyd. 1. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009, 117 s. ISBN 978-807-1065-814.

OLCOTT, Martha Brill, SEMENOV, Iija. *Jazyk i etničeskij konflikt*. Moskva: Gendal'f, 2001. ISBN 5-88044-191-1.

PRŮCHA, Jan. *Interkulturní komunikace*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2010, 199 s. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-3069-1.

ŘEZNÍK, Miloš. *Formování moderního národa: Evropské "dlouhé" 19. století*. Vyd. 1. Praha: Triton, 2003. ISBN 80-7254-406-3.

SHAFIKOV, Jagsuf. *Fikrjat Tabeev: dokumental'naija proza na russkom i tatarskom ĭazykakh*. Kazan': Idel-Press, 2002, s. 298. ISBN 5-85247-020-1.

SULTANBEKOV, Bulat. *Istorija Tatarstana*. Kazan': Tarikh, 2001, 118- 119. ISBN 5-900004-68-6.

ŠATAVA, Leoš. *Jazyk a identita etnických menšin: možnosti zachování a revitalizace*. Vyd. 2., Ve SLONu 1. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2009. Studijní texty (Sociologické nakladatelství), sv. 43. ISBN 978-80-86429-83-0.

URAZMANOVA, R., CHESHKO S. *Tatary: možnosti zachování a revitalizace*. Vyd. 2., Ve SLONu 1. Moskva: Nauka, 2001, 582 p. Studijní texty (Sociologické nakladatelství), sv. 43. ISBN 50-200-8724-6.

11.2. Internetové zdroje

ALAN, Nail. Әнвәр Җиһаншин Киеван Skure аша татарчага өйрәтә. In: *Татар дөнъясы* [online]. 2012 [cit. 2012-11-22]. Dostupné z: <http://www.azatliq.org/content/article/24476515.html>

SIDIROV, Charun. Татарская нация и российский ислам. *Статьи* [online]. 2012 [cit. 2012-11-13]. Dostupné z: <http://norm-info.ru/articles/133>

Vatanym: Tatory Kirgizii [online]. [cit. 2012-11-24]. Dostupné z: http://www.vatanym.ru/?an=vs107_mp3